

Nr 327.

Av herrar **Vennerström** och **Hage**, *om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av kostnadsfri skolmateriel åt barn i folk- och småskolor.*

Under nuvarande tider då livsmedelspriserna i så hög grad gått i höjden utan att någon tillnärmelsevis däremot svarande ökning i inkomster åstadkommits för samhällets fattigare folklager får man ofta höra det talet, att svårigheterna bli större och större för särskilt familjeförsörjare med många barn att skaffa mat, kläder och allt vad som i övrigt behöves av de allra nödvändigaste förnödenheterna till de sina. Till sådana nödvändiga utgifter räknas även i familjer med barn sådana omkostnader, som bli en följd av den i våra dagar obligatoriska skolgången. Hit hänförs till exempel utgifter för skolmateriel, som naturligtvis ej belöpa sig på så stora summor som för mat, kläder, skodon m. m., men som i alla fall i en fattig familj med många barn ej utgöra en så obetydlig post, som det möjligen vid en första överblick kan förefalla. Tvärtom intyga ofta lärare och lärarinnor i våra skolor, att det för fattiga familjer ofta är en mycket svåröverkomlig utgift, denna, till anskaffande av skolmateriel.

Detta är ett förhållande, som konstaterats redan under normala tider. Givet är därför, att förhållandena *nu* blivit ännu svårare. Det är väl också delvis därför, som frågan om åstadkommande av fri skolmateriel för barn i folk- och småskolor nu blivit mera aktuell inom skolmannakretsar och upptagits till debatt inom dessa. Givet är ock att en anordning med sådan fri skolmateriel skulle vara en lämplig väg att just nu beträda som en av de vägar, på vilka åtminstone någon liten lättnad skulle kunna erhållas för de av dyrtider betryckta småfolksklasserna i samhället.

Det är alltså vår mening att i denna motion föreslå riksdagen att fatta ett beslut i denna riktning. Som ytterligare motivering för detta vårt yrkande anse vi oss ej kunna anföra någon bättre genomtänkt och klar belysning av detta spörsmål än den, som avgavs av Göteborgs stifts sjätte folkskolläraremöte i Göteborg den 23—25 augusti år 1916. Vid nämnda möte fanns nämligen som överläggningsämne även uppfört denna fråga: »Böra folkskolans lärjungar erhålla fri skolmateriel?» Inledningsanförandet i denna debatt hölls av folkskolläraren K. L. Larsén, Göteborg, och utgör en så utmärkt motivering för denna motion, att vi anse oss böra här ordagrant referera nämnda anförande.

Herr Larséns inledningsanförande lydde som följer:

»Vid ett närmare skärskådande av den ekonomiska innebörden av skoltvånget kommer man lätt att betrakta den obligatoriska folkundervisningen som en beskattningsform.

Så länge det var envars ensak, om han ville låta bibringa sina barn ett visst större eller mindre mått av uppfostran, kunskaper och färdigheter, så länge var detta en privat hushållsangelägenhet. Men i och med det, att staten ansåg sig böra för sina intressen kräva ett visst mått allmänbildning, upphörde utbildningen till detta mått att vara en privatangelägenhet och blev ett statsåliggande.

Detta erkännes i själva verket även av staten själv, i det den dels lämnar avsevärda bidrag till undervisningens upprätthållande och ålägger kommunerna att lämna dylika bidrag, dels genom överstyrelse och inspektion leder och kontrollerar tillgodoseendet av ifrågavarande statsintresse.

Men staten har icke tagit steget fullt ut. Utom det, att den lagt en del av bördan på kommunen, vilket kan anses fullt berättigat, då det knappast kan dragas en fullt klar och berättigad gräns mellan kommunal- och statsangelägenheter, så har den lagt en icke obetydlig del av skolbördorna på föräldrarna.

Det är icke nog med att dessa i egenskap av skattepliktiga till stat och kommun måste betala sin tribut till den allmänna folkuppfostran, de måste ock direkt rätt betydligt bidraga till barnens skolhållning.

Utom det, att hemmen under skoltiden undandragas barnens hjälp — kläder, skodon, kosthåll m. m. jämte anskaffandet av skolböcker och diverse förbrukningsmateriel för själva skolarbetet kräva extra utgifter, vilket allt, det ena med det andra, för barnrika familjer går till icke så obetydliga belopp, som det vid flyktigt påseende kan tyckas. Det är tydligt, att härvidlag förekommer även ett föräldraintresse, som gör kravet

på föräldrarna motiverat. Men det kan starkt ifrågasättas, om intressen och förpliktelser inbördes äro i riktig proportion avvägda.

Beräknar man föräldrarnas omkostnader för barnens sexåriga obligatoriska skolgång och jämför dem med statens och kommunens, så torde det med fog kunna sägas, att den mest tryckande delen lagts på föräldrarnas skuldror.

Då härtill kommer, att denna börda växer i direkt proportion till barnantalet, så att de, som ha den största barnskaran och från samhällslig synpunkt framför allt borde skonas från den tyngsta bördan, medan de snärre familjerna, vilka lättare kunna bära denna speciella föräldraskatt, slippa lindrigare undan och de helt och hållet barnlösa alldeles slippa undan, så måste det medgivas, att härvidlag föreligger en form av progressiv beskattning i det rosenrasande, krävande snarast möjligt en reform.

Det är alltså tydligt, att, om denna särskilda föräldraskatt är icke blott tyngande, vilket ju må vara hänt, utan framför allt orättfärdig, vilket är upprörande, så måste en rättelse ske.

Huru denna skall i större skala bliva möjlig, är omöjligt att här i korta drag antyda. Det ligger dessutom utanför denna frågas ram. Men det är tydligt, att man utan vidare kan kräva, att föräldrarna befrias från de direkta utgifterna för barnens egentliga skolarbete, d. v. s. för barnens skolmateriel.

Det är ju redan nu kommunens plikt att i allmänhet sörja för den behövliga skolmaterielen, och någon bestämd gräns mellan kommunens och föräldrarnas skyldigheter härvidlag torde icke kunna med stöd av allmän praxis uppvisas. Också råder härvidlag mycket godtycke med stora olikheter i olika kommuner.

Så t. ex. få lärjungarna i kommunen A all förbrukningsmateriel gratis men få själva anskaffa läse- och läroböcker, i kommunen B tillhandahållas även läseböcker, under det barnen få skaffa sig de s. k. små böckerna, i kommunen C åter är det ordnat så, att lärjungarna få anskaffa alla böckerna själva men till nedsatt pris o. s. v., ja, det inträffar t. o. m., att man i vissa kommuner än gör så och än så; med ett ord, ett fullkomligt godtycklighetssystem råder.

Men av alla beskattningsformer äro de, som vila på ren godtycklighet, de förkastligaste. Detta, jämte vad förut anförts, är mer än tillräckligt för att motivera, att den å föräldrarna liggande speciella skolmaterielskatten bör, såsom alltför tyngande, alltför orättvist fördelad och

alltför godtycklig, snarast möjligt avlyftas och läggas, där den säkerligen bör ligga: å den allmänna kommunen.

För en sådan överflyttning finnas emellertid även andra och kanske även mera talande skäl, närmast grupperande sig kring praktiska, sociala och pedagogiska synpunkter.

Det nu använda sättet att låta barnen själva betala sin materiel medför i synnerhet i större samhällen, där mycken fattigdom råder, stora olägenheter. Det inträffar icke sällan, att barn, som icke kunna eller vilja skaffa sig behövlige skriv- eller läxböcker, dels sitta överksamma, dels icke läsa över sina hemuppgifter av brist på läroböcker. Och om man lyckas få utverkat, att en bok äntligen blir inköpt, så får den gå i lån till de andra syskonen i familjen, så att den allt som oftast ej finnes i skolan, då den behöves. Det kan icke bestridas, att detta är en mycket betydande orsak till att resultatet av våra storstadsskolors arbete ofta nog blir så knapphändigt, som fallet är.

Det inträffar ofta, att läraren måste ideligen och ideligen påminna dem, som icke ha tagit penningar med sig till den eller den behövlige boken, ja, han kanske rent av tvingas att truga och hota för att utfå de fattiga slantar, som skola betalas. Och vad värre är, detta trugande och dragglande skapar en vantrevnad i samvaron mellan lärare och lärjungar, som har sina synnerligen svåra olägenheter med sig.

Det värsta av allt är, att hela systemet med barnens inköp av deras materiel medför vissa avsevärda, rent sociala olägenheter. För många flitiga barn kännes det rent av förnedrande, att de måste gång efter annan komma till skolan med bekännelsen, att pappa eller mamma inga penningar hade.

Huru grannlaga dylika förhållanden än behandlas, kan man icke undvika, att barnen få en tyngande känsla av social, i varje fall av ekonomisk underklass, något, som vi måste vara ytterst angelägna att söka undvika i åtminstone den stora bottenskolan, vår folkskola. Barnen få tids nog, ja, tyvärr alltför tidigt lära känna den ekonomiska klassskillnadens tryck. Från skolan böra alla anledningar till dylikt vara bannlysta.

Men barnens inköp av materiel har åtminstone i storstäderna även sina högst betydande moraliska faror. Om man besöker vissa biografer, så finner man, att en avsevärd del av publiken utgöres av skolbarn. Varifrån få dessa penningarna härtill, och varifrån fås penningarna till snask av varjehanda slag, till cigarretter o. d.? Jo, vi kunna vara förvissade därom, att, även om huvudparten förvärvats på ärliga vägar, och

även om en annan del anskaffats genom tiggeri, så utpressas mer än en slant ur hemmet under förevändning, att den skall användas till några skrivböcker, pennor eller dylikt.

Häri ligger en den allra största fara till förförelse av även relativt goda barn. När Anders lyckats få både en och flera slantar på det sättet, varför skulle icke Petter kunna lyckas och göra sammaledes, och så är stöldens och bedrägeriets väg snart nog beträdd och en ur samhällssynpunkt oersättlig skada kan ha skett.

Inför denna skada förtjäna sådana synpunkter, som att kommunalutgifterna genom förslaget genomförande skulle ökas med någon obetydlighet, knappast beaktande.

Men även om denna sistnämnda synpunkt skulle synas nog så betydande, så försvinner dess värde snart nog vid ett närmare begrundande, ty det är i många fall mera skenbart än verkligt.

Föräldrar och målsmän kunna med hänsyn till föreliggande spörsmål närmast indelas i trenne grupper.

Gruppen a) utgöres av sådana, som absolut icke kunna betala sina barns materiel. Denna måste i varje fall betalas av kommunens medel. Det är alltså tydligt, att rörande dem uppkommer ingen verkan på kommunalutgifterna genom reformen. Men däremot vinnes, att den motbjudande formen av fattighjälp försvinner.

Gruppen b) utgöres av sådana, som endast med stora svårigheter kunna bekosta sina barns skolutgifter. Men det är just dessa, vilka drabbas alldeles särskilt hårt av denna särskilda skatt, som vi talat om. Och om några behöva någon liten lättnad i bekymren för sin ekonomiska bärning, så är det dessa. Underlåtenheten att i tid, d. v. s. i den mest trängande tiden, nämligen då barnen vuxit upp och blivit skolpliktiga, räcka dessa svaga hem en hjälpande hand kan komma att i vissa fall kasta dem i fattigvårdens armar, vilket kan bli långt kostsammare än de ökade utgifterna för materiel i ett eller annat fall.

Gruppen c) däremot består av sådana, som utan varje svårighet kunna skaffa sina barn materiel. Men vad denna grupp vidkommer, är det tydligt, att det icke spelar någon större roll, om den skall lämna de kontanta utläggerna genom barnen till skolan eller genom skattsedeln till kommunen, i annan mening, än att det sistnämnda torde bli betydligt billigare än det förra.

Läggas utgifterna för skolmaterielen på kommunen, så få nämligen icke enbart föräldrarna lämna sina bidrag; även de barnlösa hemmen, vilka nu äro helt och hållet skonade från detta slag av utgifter, lämna

sin tribut, som de ock lättare torde kunna bära än de andra. Därtill kommer, att även alla opersonliga skattebetalare få hjälpa till med denna utgift. Dessutom är denna speciella föräldraskatt numera fördelad endast på det fåtal år, då ifrågavarande föräldrars barn äro skolpliktiga. Lägges den däremot på kommunen, så blir utgiften för varje familj fördelad på ett större antal år, nämligen på hela den tid, då föräldrarna äro skattepliktiga, vadan den blir mindre i proportion. Till sist bör ej heller glömmas, att genom utgifternas överflyttande till kommunen upphöra de att vara personliga skatter, som utgå oberoende av förmögenhetsställning, de bliva taxeringsskatter, som utgå efter vars och ens inkomst.

Att småförnumstigheten skall ha mycket att anmärka mot mitt förslag, därom är jag fullt övertygad.

Först och främst kommer man att invända, att det är oriktigt att vänja folk vid att få allting gratis. Den anmärkningen är riktig. Men att en sak fås gratis, det märkes icke, om förmånen kommer alla till del. Det är först, när en förmån gives åt några men förvägras åt andra, som gävocharaktären framträder. Ingen tänker på att undervisningen lämnas gratis, men bestämdes det, att några skulle betala, andra icke, då skulle just gratiskaraktären framträda. Vill man därför undvika vänja folk vid tanken, att man skall ha allting gratis, då bör man lämna materielen lika fritt och obegränsat som undervisningen, så försvinner den påpekade olägenheten.

En annan invändning, att barnen bliva mindre aktsamma om den skänkta än om den köpta materielen, vittnar om missuppfattning av barnakaraktären. Barnen äro aktsamma eller vårdslösa på grund av vana eller anlag eller bådadera, icke på grund av åtkomstsättet. Om de få en bok gratis av föräldrarna eller av läraren, spelar för dem liten eller ingen roll. Däremot kan det hända, att föräldrarna utöva mera tillsyn, i fall de måste köpa åt barnen deras böcker, än om dessa erhållas gratis. Naturligtvis bör det åligga föräldrarna att själva anskaffa ersättning för bortslarvad materiel.

Till sist fråga vi oss: Huru skall ett så vittomfattande spörsmål kunna lösas?

I de enskilda kommunerna kan det givetvis ske på det sättet, att förslag om saken väckes på vanligt sätt och behandlas, som lag föreskriver. I många fall kan reformen på detta sätt lätt nog genomföras.

Men för ett allmänt genomförande torde fordras mera omfattande åtgärder, och då ligger tanken närmast att ingå direkt till kungl. folk-skoleöverstyrelsen med anhållan om åtgärder. Det är nämligen tydligt,

att endast denna är i tillfälle låta verkställa den utredning, som kan komma att behövas.

Det måste nämligen klargöras, dels vilka principer som i fråga om materielanskaffningen och fördelningen i allmänhet följas i vårt land, dels huru stor medelutgiften ifråga om den speciella föräldraskatten i verkligheten ställer sig pr barn, dels huru stor ökning en överflyttning till kommunen av skolmaterielutgifterna skulle vålla pr bevinningskrona, dels på huru många målsmän barnens skolmaterielutgifter nu vila och huru många bevinningskronor de representera, dels huru många skattebetalare, som nu gå helt och hållet fria, och det antal bevinningskronor, de representera, och mycket annat i samband därmed o. s. v.

En dylik utredning kan tillfredsställande utföras endast av en centralorganisation sådan som kungl. folkskoleöverstyrelsen. Men en dylik utredning är nödvändig, om man skall kunna övertyga särskilt vissa kommuner om nödvändigheten av en reform sådan som den ifrågavarande, och, om reformen icke överallt kan genomföras på frivillighetens väg, för att genomdriva den i så fall behövliga lagstiftningsåtgärden.

I anslutning till vad jag nu anfört, föreslår jag, att mötet gör följande uttalande:

Den föräldrarna åliggande, ofta nog tyngande skyldigheten att tillgodose statsintresset av medborgarnas allmänbildning torde böra i någon mån avlyftas.

Detta kan ske därigenom, att den å föräldrarna lagda plikten att förse sina barn med skolmateriel avskaffas.

Detta bör vara så mycket angelägnare, som denna plikt är en form av beskattning, vilken ej sällan verkar alltför betungande, är för orättvist fördelad och ofta helt och hållet godtycklig.

För en dylik åtgärd tala såväl känslan av rättvisa och billighet som ock skäl av rent praktisk, social och pedagogisk innebörd.

Göteborgs stifts 6:e folkskolläraryremöte uttalar därför som sin bestämde mening, att all av barnen behövlig skolmateriel bör gratis tillhandahållas av kommunen, och beslutar ingå till kungl. folkskoleöverstyrelsen med vördsam anhållan, att denna måtte i sin mån bidra till förverkligandet av ovan antydda önskemål.»

Av det citerade föredraget, som genom sin grundlighet och bindande kraft kan sägas uttömma de allmänna argumenten för tillhandahållande av kostnadsfri skolmateriel, framgår att man bland skolans målsmän hyser ett varmt intresse för att en reform i antydd riktning måtte komma till

stånd. Detsamma framgår därav, att flera talare under den efterföljande debatten uttalade sitt instämmande i inledarens synpunkter och förslag. Och den framlagda resolutionen antogs enhälligt med den förändringen, att ordet »kommunen» utbyttes mot »samhället».

Med den angivna förändringen ville mötet särskilt understryka sin mening, att staten och kommunen borde samverka, då det gällde att gratis tillhandahålla skolbarnen behövlig skolmateriel. Under debatten påpekades nämligen det bekanta förhållandet, att en del fattiga kommuner äro synnerligen svårt betungade med höga skatter. Atskilliga i skattehänseende bättre ställda kommuner ha redan fattat beslut om att helt eller delvis bekosta skolmaterialets tillhandahållande åt barnen. De fattiga skattetyngda kommunerna däremot ha det mycket svårt att vidtaga samma åtgärder, varigenom den förut alltför höga kommunalskatten skulle ytterligare springa i höjden. Men i just sådana kommuner är nog i allmänhet behovet av skolmaterialets kostnadsfria tillhandahållande allra störst. I dessa omständigheter ligger en stark maning till staten att icke låta kommunerna ensamma bära bördan av den behövliga reformen.

Det mest praktiska sättet för ordnandet av statens och kommunernas samverkan torde vara, att staten stimulerar kommunerna genom att ikläda sig ansvaret för en viss del av utgifterna. Det sätt, på vilket staten och kommunerna nu gemensamt bära utgifterna för skolväsendet i övrigt, lämnar anvisning om hur man i denna speciella skolfråga fördelaktigast kan gå tillväga. Statens utgifter till skolan utgå i en bestämd proportion till kommunernas utgifter. I detta fall kunde det t. ex. tänkas, att staten betalade $\frac{2}{3}$ och vederbörande kommun $\frac{1}{3}$ av den nödiga summan. Till vilken del och efter vilka grunder staten bör understödja kommunerna torde det emellertid bli utredningens sak att närmare fastställa.

På anförda grunder yrkas,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville låta utreda, på vilket sätt och efter vilka grunder en samverkan mellan stat och kommun må kunna åstadkommas för beredande av kostnadsfri skolmateriel åt barn i folk- och småskolor.

Stockholm den 5 febr. 1917.

Ivar Vennerström.

Ernst Hage.